

Martin Beneš
(benes@ujc.cas.cz)

Rozvržení

Část A – doklad zajímavého stavu
v „dílčí sémantické oblasti jazyka“

Část B – reflexe/vysvětlení
daného stavu

[A – železniční/silniční podjezd/nadjezd]

- dva „stavy světa / mimojazykové reality“
- [1] železnice pod silnicí / silnice nad železnicí
(1. železniční, 2. silniční / a) podjezd, b) nadjezd)
- [2] železnice nad silnicí / silnice pod železnicí
(1. železniční, 2. silniční / a) podjezd, b) nadjezd)
- onomaziologicky (význam → forma):

[A – [1] železnice pod silnicí / silnice nad železnicí]

- 1. podjezd (a = železniční; b = silniční)
- „Například v Mladé Boleslavi se takto rozdělovalo čtyřicet milionů korun. Za ně se mimo jiné začne stavět **(1a) železniční podjezd pod třídou Václava Klementa** v okresním městě.“

[A – [1] železnice pod silnicí / silnice nad železnicí]

- 1. podjezd (a = železniční; b = silniční)
- „Na vlastní *tramvajové trati* Hlubočepy – Barrandov byla použita celá řada pasivních i aktivních protihlukových opatření. [...] Výborné řešení z architektonického i funkčního [hlediska] představuje vícefunkční využití protihlukových opatření. Prvním takovým jsou *dva (1b) silniční podjezdy* (malé *tunely* o délce 206 m a 155 m). Hlavním důvodem je zajištění mimoúrovňového (bezkolizního) křížení frekventované silnice s tramvajovou tratí. Zároveň oba *podjezdy* jsou vhodnými opatřeními pro ochranu obyvatel před hlukem, protože *trat'* zde projíždí dvěma oblouky o malém poloměru.“

[A – [1] železnice pod silnicí / silnice nad železnicí]

- 2. nadjezd (a = železniční; b = silniční)
- „Příkladem může být stavba **(2a) železničního nadjezdu** ve Svítkově u Pardubic, která byla předána v pátek v poledne. (x) *Silniční nadjezd trati* byl předán dva měsíce před termínem.“

[A – [1] železnice pod silnicí / silnice nad železnicí]

- 2. nadjezd (a = železniční; b = silniční)
- „Příkladem může být stavba (x) *železničního nadjezdu* ve Svítkově u Pardubic, která byla předána v pátek v poledne. **(2b) Silniční nadjezd trati** byl předán dva měsíce před termínem.“

[A – [2] železnice nad silnicí / silnice pod železnicí]

- 1. podjezd (a = železniční; b = silniční)
- „V Ostravě přivaly vody zatopily silnici pod **(1a) železničním podjezdem** v ulici Mariánskohorské tak, že v ní uvízla dvě nákladní auta.“

[A – [2] železnice nad silnicí / silnice pod železnicí]

- 1. podjezd (a = železniční; b = silniční)
- „Téměř čtvrtroční oprava **(1b) silničního podjezdu pod železniční tratí** neboli viaduktu v Lomech u Kunžaku, který je součástí úzkokolejné tratě z Jindřichova Hradce do Nové Bystřice, skončila.“

[A – [2] železnice nad silnicí / silnice pod železnicí]

- 2. nadjezd (a = železniční; b = silniční)
- „O okamžik později jiný roztržitý řidič strhl trolej *pod (2a) železničním nadjezdem* v Otakarově ulici v Michli a zkomplikoval tím dopravu na celé dopoledne.“

[A – [2] železnice nad silnicí / silnice pod železnicí]

- 2. nadjezd (a = železniční; b = silniční)
- **(2b)** „*silniční nadjezd*“ na trati Cheb – České Velenice“

[A – shrnutí]

- onomaziologicky (význam → forma):
  - [1] → 1a, 1b, 2a, 2b
    - (1 podjezd, 2 nadjezd; a železniční, b silniční)
  - [2] → 1a, 1b, 2a, 2b
    - (1 podjezd, 2 nadjezd; a železniční, b silniční)
- sémazilogicky (forma → význam):
  - 1a → [1] [2], 1b → [1] [2], 2a → [1] [2], 2b → [1] [2]

[B – princip kompozicionality (jaz. významu)]

- „[O kompozicionalitě se hovoří tehdy,] je-li hodnota každého celku jednoznačně určena hodnotami jeho částí a způsobem jejich kombinace.“ [Marvan – Hvorecký, 2007, s. 156]
- „[V]ýznam složeného výrazu lze složit z významů jeho složek.“ [Peregrin, 2003, s. 10]
- „The meaning of a complex expression is fully determined by its structure and the meanings of its constituents.“ [Szabó in: Stanford Encyclopedia of Philosophy]

[B – Je význam v přirozeném jazyce kompozicionální?]

- Ano: protipříklady frazémy, spojení typu černá vdova apod.
- Ne: nelze vysvětlit, jak je možné, že rozumíme stále novým a novým spojením

Dorota Zielińska: „Kompozicionalita jazyka je stupňovitá vlastnost.“ [ZIELIŃSKA, D. (2007): *Proceduralny model języka. Językoznawstwo z pozycji teorii modeli nauk empirycznych*. Kraków: Wydawnictwo UJ.]

[B – selektivní funkce jazyka a teorie sémantického pole]

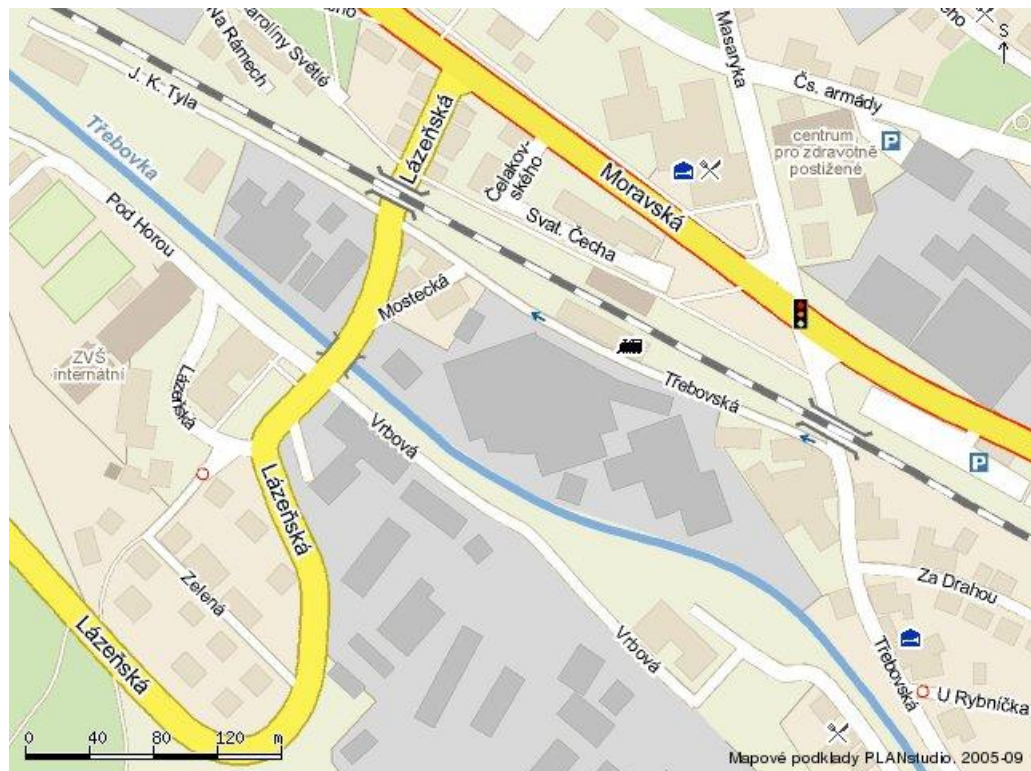
- *velká* [moucha] vs. *velký* [slon]
- *žluté* [jízdni kolo]
- *žlutá* [slunečnice]
- *žlutý* [čtverec]
- *žlutá* [rasa]

- *železniční/silniční* [podjezd/nadjezd]

[B – Je význam ne-kompozicionální jen v „e-jazyce“ nebo v „i-jazyce“?]

- „e-jazyk“: soubor všech vět, komplex veškeré (v korpusu zachycené) produkce.
- „i-jazyk“: soubor vět produkováných jednotlivcem (které mohou vypovídat o jeho interní gramatice).
- Hypoteticky může existovat kompozicionalita významu „alespoň“ v „i-jazyce“. Je tomu ale tak?

[B – Není]

- „V Ústí nad Orlicí se v rámci stavby koridoru musí rekonstruovat **silniční podjezd** na ulici Lázeňské směr Litomyšl, **železniční podjezd** z ulice Třebovské na ulici Moravskou, [...].“

[B – jazykové univerzálie]

- Má smysl uvažovat o univerzáliích vzhledem k rozlišení „e-jazyka“ a „i-jazyka“.
- To, co je (ne)univerzální v „e-jazyce“, nemusí být nutně (ne)univerzální i v „i-jazyce“.